

ДА СИ ТРЪГНЕШ ИЛИ ДА ОСТАНЕШ: ПЛАНОВЕТЕ НА БЪЛГАРИТЕ ВЪВ ВЕЛИКОБРИТАНИЯ СЛЕД БРЕКЗИТ

Евгения Маркова¹, Екатерина Тошева²
e-mail: E.Markova2@brighton.ac.uk, e-mail: etosheva@unwe.bg

Резюме

Излизането на Великобритания от Европейския съюз засяга плановете на българските имигранти там. Те са значителен брой, който непрекъснато нараства в последните петнадесет години и дори противно на очакванията, след Европейския референдум през юни 2016. На базата на проведено през периода март – април 2019 г. емпирично изследване от авторите сред 361 българи, които живеят във Великобритания, в настоящата статия са разкрити нагласите и очакванията на респондентите за промени в техния живот в резултат на BREXIT. Обхванати са българи на различна възраст, с различни социално-демографски характеристики и различен статус на пазара на труда. Специален акцент е поставен върху плановете на българите за промяна на местоживеенето им – връщане в България или преместване в друга държава. Анализът разкрива, че фактори като възраст, образование, продължителност на пребиването във Великобритания и степента на интеграция на пазара на труда влияят върху решението на нашите сънародници да си тръгнат или да останат във Великобритания.

Ключови думи: Великобритания, BREXIT, български имигранти, емпирично изследване, интеграция на пазара на труда, връщащи се мигранти

JEL: J61, O15

Увод

На 23.06.2016 г. във Великобритания се проведе референдум за напускане или оставане на страната в Европейския съюз (ЕС). Привържениците на напускането на Съюза печелят с малко мнозинство (52%) и това доведе до началото на процеса на отделяне на Великобритания от ЕС, популярен като BREXIT. Резултатът от Референдума без съмнение засяга силно повече от 3.3 милиона имигранти от страните от ЕС и техните семейства, които по това време живеят във Великобритания. По аналогия с въпроса на Референдума, те иронично се питаха „Трябва ли да остана във Великобритания или трябва да я напусна?“.

¹ Доцент, доктор, Brighton Business School, University of Brighton, UK, <https://orcid.org/0000-0002-9599-1585>

² Доцент, доктор, катедра „Статистика и иконометрия“, УНСС, <https://orcid.org/0000-0002-8061-3557>

Около месец преди датата на Референдума по инициатива на най-големия портал за търсене на работа във Великобритания TotalJobs (2016) е проведено изследване сред 1000 граждани на ЕС, в т.ч. и 35 българи, които кандидатстват за работа за потенциалното влияние на BREXIT върху тяхното място на пазара на труда в Обединеното кралство. Болшинството от запитаните (87%) декларират, че ще бъдат засегнати от BREXIT, като почти половината (49%) имат опасения за сигурността на работните им места, 37% смятат, че личния им живот ще бъде повлиян, 36% очакват политически промени и промени в административните процедури. Нещо повече, 1/3 от участниците в изследването считат, че ще бъдат дискриминирани при търсенето на работа, а около 40% декларират, че предстоящият Референдум се отразява негативно на тяхното мнение за Великобритания.

Целта на настоящата публикация е да анализира нагласите и очакванията на българските имигранти относно промените в техния живот след BREXIT. Данните са от емпирично изследване, подготвено и реализирано от авторите през март – април 2019 г. Трябва да се отбележи, че българските имигранти във Великобритания много рядко са били обект на изследвания, основани на съвкупностния подход (на количествени изследвания). В публикацията се анализира и как излизането на Великобритания от ЕС влияе на плановете им за потенциална промяна на местоживеенето. Основната изследователска хипотеза е, че факторите, които формират мнението на анкетираните лица за последиците от BREXIT са свързани с тяхното социално-икономическото положение, както и със степента, в която те са интегрирани на пазара на труда във Великобритания.

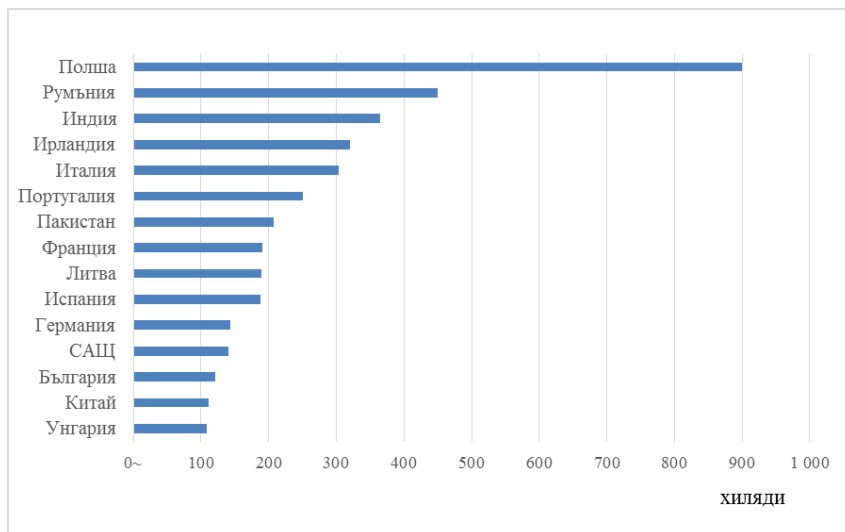
Българите във Великобритания преди и след BREXIT– факти и данни

Преди 1989 г. Великобритания е желана дестинация за имиграция на българите, въпреки почти невъзможното напускане на България поради издигнатите от комунистическото управление бариери. По време на Студената война български политически дисиденти намират убежище във Великобритания (UNHCR, 2001). След рухването на Берлинската стена процесът на миграция към Западна Европа се засилва на фона на бързо влошаващите се икономически условия в България и все по-рестриктивните правила за имиграцията (Markova, 2010). През 90-те години на 20-ти век и началото на новото хилядолетие броят на българите във Великобритания се увеличава, но по-масовите миграции са към Гърция, Италия, Испания или Германия. Според Маева (2017а) причините се коренят в „липсата на традиции в тази посока, така и на стриктния визов режим, стигащ дори до временно спиране на движението през 2004 г. До 2007 г. Великобритания не е сред предпочи-

таните дестинации за българските граждани основно и поради климата и културните ѝ специфики“. Но Великобритания е една от основните страни, в които българските сезонни работници намират работа (Boney, 2018).

До приемането на България в ЕС (2007 г.) българите във Великобритания пребивават както легално, така и нелегално. От 1994 г. насам, българи и румънци успяват да получат разрешение за влизане във Великобритания като самонаети, съгласно Споразумението за асоцииране на Европейската общност (ЕСАА) и хиляди се възползват от тази възможност. По онова време други канали за легално влизане и работа включват Сезонната схема на работниците в селското стопанство (SAWS), а от 2002 г. – Секторната схема (SBS) и Програмата за висококвалифицирана миграция (HSMP) както Схемата за иноватори. Тези програми са създадени с цел да осигурят временно предлагане на работна ръка в определени сектори (Markova, 2009). През пролетта на 2004 г. българските имигранти, заедно с румънските, са във фокуса на медийните публикации, когато, както беше споменато по-горе, се стига до преустановяване на издаването на визи, в т.ч. и визи за самонаети във Великобритания лица от двете държави (Markova, 2009). Негативни медийни материали има и през лятото на 2006 г., непосредствено преди приемането на двете държави за членки на ЕС. Въпроси, свързани с българските и румънските имигранти са в центъра на дебата непосредствено преди Референдумата (Bezlov et al., 2017).

Според данни от преброяването през 2001 г. българите във Великобритания са 5351. През 2005 г. от проведеното извадково изследване Annual Population Survey (APS) от Националния статистически институт на Великобритания (Office for National Statistics) броят на българите е оценен на 14 000 и за първи път те са сред шейсетте най-често срещани националности във Великобритания. Четиринадесет години по-късно, според същото изследване, българите са на двадесето място, а броят им е оценен на 128 000, което означава нарастване от около 9 пъти. Въпреки строгите рестрикции на пазара на труда за българи до 2013 г. през целия период броят на българите нараства (фигура 1). Великобритания е сред предпочитаните държави за миграция поради високия стандарт на живот, добрите условия на живот и не на последно място икономическата криза в страните от Южна Европа от 2007 – 2013 г. Във Великобритания е една от най-големите български диаспори (Maeva, 2017b).

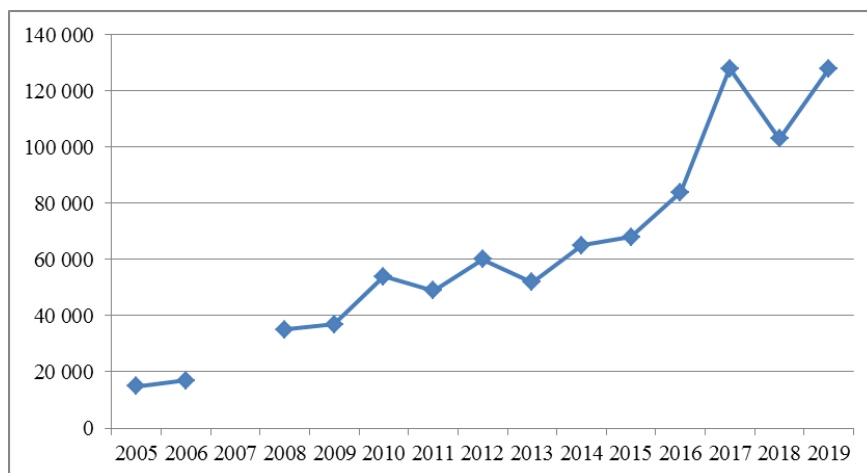

Източник: Office for National Statistics (2020).

Фигура 1: Имигранти, живеещи във Великобритания според тяхната националност (януари – декември 2019)

На фигура 2 е показана тенденцията в годишния брой на българите във Великобритания за периода 2005 – 2019 г. (включени са както лица само с българско гражданство, така и такива с двойно гражданство). Тенденцията на нарастване е ясно изразена за целия период, независимо от наличието на рестриктивни мерки и финансовата криза от 2008 и следващите години. Интересен е фактът, че непосредствено преди Референдума българите са около 76 000, а след стартирането на процеса на излизане на Великобритания от ЕС, броят на българите до 2019 г. се е увеличил с 68%. Единственото намаление спрямо предходна година е през 2018 г. и то може да се обясни отчасти с благоприятните икономически условия и исторически ниските равнища на безработица в България (5,2% за 2018 (Association of Banks in Bulgaria, 2019)).

Най-вероятно броят на българите в краткосрочен период ще продължи да нараства. На 30.03.2019 г. правителството на Великобритания въведе схема за придобиване на статут на уседналост за гражданите на ЕС, Европейското икономическо пространство и Швейцария. Към настоящия момент (юли 2020 г.) са регистрирани около 179 200 молби на български граждани за получаване на такъв статут (Home Office, 2020).

Източник: Office for National Statistics (2020) и авторски оценки

Фигура 2: Динамика в броя на българите във Великобритания за периода 2005 – 2006 и 2008 – 2019

От гражданите на ЕС, които са заети във Великобритания, българите и румънците са около 11%. От българските граждани на възраст 16-64 години 85% са заети, 2% са безработни, 5% са учащи и 8% са икономически неактивни. Най-често българите са заети в секторите на доставките, хотелите и ресторантите (около 20%) и строителството (23%). На практика всеки пети българин е зает в строителния бранш (Office for National Statistics, 2017).

Разпределението на българите по регион на местоживеене непосредствено преди BREXIT и през 2019 г. е показано в таблица 1. Сравнението показва, че броят на живеещите в Лондон се е увеличил близо 2 пъти, а в относително изражение е нараснал с близо 10 процентни пункта. По-съществено нарастване има и в Източна Англия (East).

Таблица 1: Разпределение на българите във Великобритания по местоживеене преди и след BREXIT

	Jul 2015 – Jun 2016		Jan – Dec 2019	
	Брой	Относителен дял	Брой	Относителен дял
Общо	76 000	100%	128 000	100%
England	69 000	91%	117 000	91%
North East	1 000	1%	с	-
North West	5 000	7%	6 000	5%

Продължение

Yorkshire & The Humber	1 000	1%	4 000	3%
East Midlands	2 000	3%	4 000	3%
West Midlands	8 000	11%	9 000	7%
East	6 000	8%	11 000	9%
London	32 000	42%	65 000	51%
inner London	17 000	22%	18 000	14%
outer London	15 000	20%	46 000	36%
South East	11 000	14%	13 000	10%
South West	5 000	7%	6 000	5%
Wales	2 000	3%	3 000	2%
Scotland	4 000	5%	6 000	5%
Northern Ireland	c	-	2 000	2%

c = данните не са публикувани

Източник: Office for National Statistics (2020).

Методология на изследването

Обект на изследване са българите във Великобритания. Те са анкетирани в периода март – април 2019 г., с помощта на специално разработена авторска анкетна карта. Методът на наблюдение е он-лайн анкетиране, на принципа на отзовалите се. За разпространение на анкетата са използвани различни формални и неформални сдружения на българи във Великобритания, страници и групи в социалните мрежи, лични контакти, както и контакти на вече анкетирани лица. Въпреки че този метод на наблюдение изключва случаен подбор и респективно реализиране на представителна извадка, попълнителите анкетната карта респонденти са с различни социално-демографски характеристики – пол, възраст, образование. Те са декларирали различни региони на местоживееие и различен период на пребиваване във Великобритания, както и различен икономически статус – учащи, наети, самонаети, безработни и икономически неактивни. Това дава основание да считаме, че извадката в голяма степен отразява структурата на съвкупността на българските имигранти във Великобритания, още повече, че липсват актуални данни за тези признаци на всички единици от генералната съвкупност.

В научната литература са публикувани редица изследвания, в т.ч. и съвкупностни, на имигрантите във Великобритания. Те обаче са ограничени от гледна точка на времевите рамки – провеждани са преди да бъде обявена схемата за придобиване на статут на уседналост за гражданите на ЕС, Европейското икономическо пространство и Швейцария в началото на 2019 г.

След BREXIT не е известно да са публикувани резултати от съвкупностни (количествени) изследвания, чийто обект са българите във Великобритания, каквото е настоящето изследване. В него също така за първи път се изследват и оценяват чрез обобщаващи количествени характеристики нагласите на имигрантите за смяна на местоживеенето и местоработата като цяло, и в частност – намеренията им за завръщане в България.

В рамките на въпросника са разработени отделни блокове с въпроси, които да кореспондират именно с икономическия статус на анкетираните лица. На наетите лица са задавани специфични въпроси за работодателите им, дали работят само на едно място, за кариерното им развитие, както и степента на удовлетвореност от настоящата им работа. За самонаетите лица има специфични въпроси за естеството на техния бизнес, както и за времето, което го упражняват във Великобритания. За безработните лица има въпроси за тяхната последна работа (вид, кариерно развитие, работодател), продължителността на престоя им в състояние на безработица, дали получават обезщетения за безработица и степента на удовлетвореност от размера им. На неактивните лица са зададени въпроси за причините да бъдат извън работната сила, за продължителността на престоя им извън работната сила и за основния им източник на доходи.

Структура на извадката

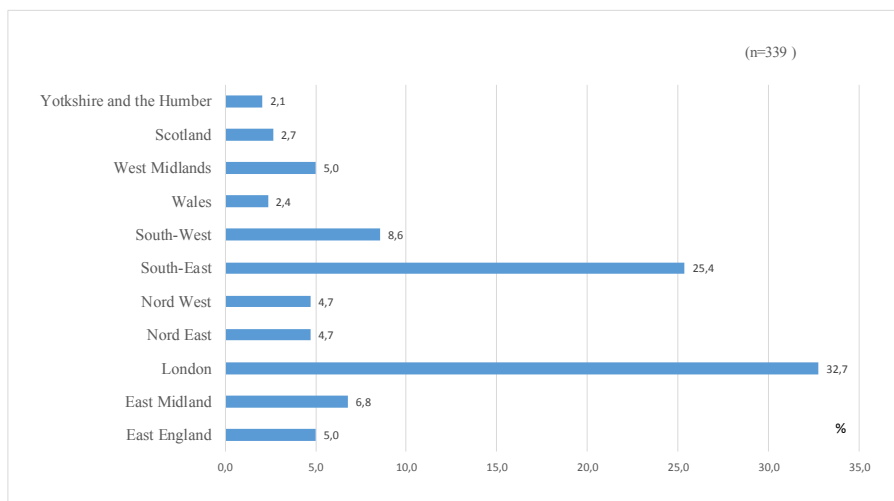
В изследването участват 361 респонденти, които изцяло или частично са попълнили анкетната карта. На някои деликатни въпроси, свързани с дохода, местоработата им, работодателите им и плановете за оставане или напускане на Великобритания след BREXIT, очаквано не всички от анкетираните са отговорили. В таблица 2 са посочени основните им социално-демографски характеристики. Преобладаваща част (малко под $\frac{3}{4}$) от отговорилите са жени. Разпределението по възраст е равномерно в групите от 25 до 54 г., а над 10% от участниците са младежи до 24 г. Няма особени различия във възрастовото разпределение между мъжете и жените, с изключение на възрастовата група 25-34 г., в която попадат 40% от анкетираните мъже и 24% от жените. В групата над 55 г. жените са 24 на брой (близо 10% от всички жени) и са осем пъти повече от мъжете. Около 60% от анкетираните имат висше образование, $\frac{1}{4}$ – средно специално, близо 15% средно образование и под 1% са участниците с по-ниска образователна степен. Преобладаваща част (80%) са завършили образованието си в България, а 18% в УК. Жените висшистки са около 65%, а мъжете – малко под 50%. По етнически произход едва 18 човека или 5% са посочили различен от българския, което на практика означава, че тази променлива няма да участва в анализа.

Таблица 2: Разпределение на респондентите по основни социално-демографски характеристики

		Брой	Относителен дял%
Пол	мъж	97	26,9
	жена	258	71,5
	предпочитам да не казвам	5	1,4
	без отговор	1	0,3
Възрастова група	до 24	40	11,1
	25-34	101	28,0
	35-44	104	28,8
	45-54	85	23,5
	55+	28	7,8
	без отговор	3	0,8
Образователно равнище	основно и по-ниско	3	0,8
	средно	53	14,7
	средно специално	87	24,1
	висше	128	35,5
	специализация след висше образование (магистратура, докторска степен, Post Doc)	89	24,7
	без отговор	1	0,3
Държава, в която е получено най-високото образование	България	286	79,2
	Великобритания	65	18,0
	друга държава	9	2,5
	Без отговор	1	0,3
Етническа принадлежност	българска	343	95,0
	турска	12	3,3
	ромска	3	0,8
	друга	3	0,8

Източник: авторско изследване (наблюдение март – април 2019)

Сред анкетираните лица има живеещи във всички региони на Великобритания, с изключение на Северна Ирландия (фигура 3). Очаквано, болшинството са в Лондон (близо 1/3) и в Югоизточна Англия (25%). Въпреки че извадката не е представителна, все пак разпределението на участниците по местоживееене до известна степен се припокрива с данните от официални източници, показани по-горе, като регионите, в които живеят най-много българи са представени и с най-много респонденти.

Източник: авторско изследване (наблюдение март – април 2019)

Фигура 3: Разпределение на респондентите по местоживееене по региони

На всички респонденти са зададени въпроси за статута им в UK, техните очаквания относно последиците от BREXIT, засягащи: сигурността на работните места, политическите промени, имиграционните процедури, валутните колебания, влошаване на нагласите на работодателите и на британските граждани. Дадена е и възможност респондентите да посочат и други последици, които очакват след излизането на Великобритания от ЕС. Акцент е поставен върху техните плановете след BREXIT – дали да останат или да напуснат Великобритания, дали имат намерение да сменят местоживееенето и работата си, както и дали възнамеряват да кандидатстват за британско гражданство.

Резултати

Интегриране на българите във Великобритания преди BREXIT

Участвалите в изследването българи са трайно установени във Великобритания. Доказателство за това е фактът, че над 95% пребивават повече от две години в държавата, като 30% са над 10 години, 24% – от шест до 10 години и 42% са между две и пет години. Около $\frac{3}{4}$ от запитаните живеят със семействата си, а 28% – с деца до 18 години. Нещо повече, от 120 отговорили, че имат малолетни и непълнолетни деца, 100 живеят с тях във Великобритания. От всички запитани 54 (15%) отговарят, че живеят в собствени жилища, а $\frac{3}{4}$ – под наем от частен собственик. Близко $\frac{1}{3}$ декларират, че имат отлични познания по английски език (писмено и говоримо) и само 17% посочват базови познания по писмен английски и 14% – по говорим.

Над половината от запитаните (53%) са потвърдили участие през последните три години лично или на член на тяхното семейство в различни форми на образователни услуги – начално, средно или средно-професионално училище, колеж, университет, езикови и други курсове. За същия период над $\frac{2}{3}$ от участвалите в изследването или членове на семействата им са посетили личния си лекар поне веднъж, а над 15% пет или повече пъти. Половината от анкетираните са се възползвали от други здравни услуги и 18% от социални услуги за тях или за семействата си.

От съществено значение за интегрирането на българите във Великобритания е тяхното участие на пазара на труда. От отговорилите 329 анкетирани $\frac{2}{3}$ са наети, а 21,5% – самонаети. Безработните са 8,2%, а извън работната сила – 2,4%. Това означава, че около 90% от всички изследвани лица имат работа във Великобритания. Разпределението по основни социално-демографски характеристики и по статус на пазара на труда е показано в таблица 3. Разпределението по възраст и по трудов статус очаквано показва, е най-голям дял извън работната сила и безработни са младите (до 24 г.), които вероятно все още са в образователната система или съвсем наскоро са завършили образованието си. Сред завършилите средно специално образование, както и сред тези, получили образование в България делът на безработните е най-висок. Съвсем очаквано, налице са съществени различия в трудовия статус на анкетираните, които са във Великобритания от една година или по-малко, в сравнение с лицата, които са от по-дълъг период от време. В първата група безработните са 28%, а лицата извън работна сила – 7%, което е близо 3,5 пъти по-голям дял от разпределението на всички анкетиранни.

Таблица 3: Разпределение на респондентите по основни социално-демографски характеристики и статус на пазара на труда

Социално-демографски характеристики		Статус на пазара на труда			
		Нает	Самонает	Безработен	Икономически неактивен
ОБЩО		67,5%	21,9%	8,2%	2,4%
Пол	мъж	66,7%	24,1%	8,0%	1,1%
	жена	67,4%	21,2%	8,5%	3,0%
	предпочитам да не казвам	80,0%	20,0%	-	-
Възрастова група	до 24	60,0%	5,7%	17,1%	17,1%
	25-34	77,8%	15,6%	5,6%	1,1%
	35-44	67,0%	28,9%	3,1%	1,0%
	45-54	65,4%	22,2%	12,3%	-
	55+	45,8%	41,7%	12,5%	-
Образователно равнище	основно и пониско	66,7%	33,3%	-	-
	средно	66,7%	22,2%	4,4%	6,7%
	средно специално	54,5%	28,6%	14,3%	2,6%
	висше	71,8%	20,5%	6,8%	,9%
	специализация след висше образование (магистратура, докторска степен, Post Doc)	73,3%	17,4%	7,0%	2,3%
Държава, в която е получено най-високото образование	България	64,3%	23,6%	10,1%	1,9%
	Великобритания	75,8%	17,7%	1,6%	4,8%
	друга държава	100,0%	-	-	-
Брой години във Великобритания	до 1 година	42,9%	21,4%	28,6%	7,1%
	2-5 години	70,4%	17,6%	9,2%	2,8%
	6-10 години	65,5%	28,7%	5,7%	
	над 10 години	68,6%	22,1%	5,8%	3,5%

Източник: авторско изследване (наблюдение март – април 2019)

Очаквания на българите за промени след BREXIT

От анкетираните 361 лица 224 са отговорили, че са били във Великобритания по време на Референдума за излизане от ЕС на 22.06.2016 г., а 74 – че не са били. Останалите 63 лица не са дали отговор. На първо място, интерес

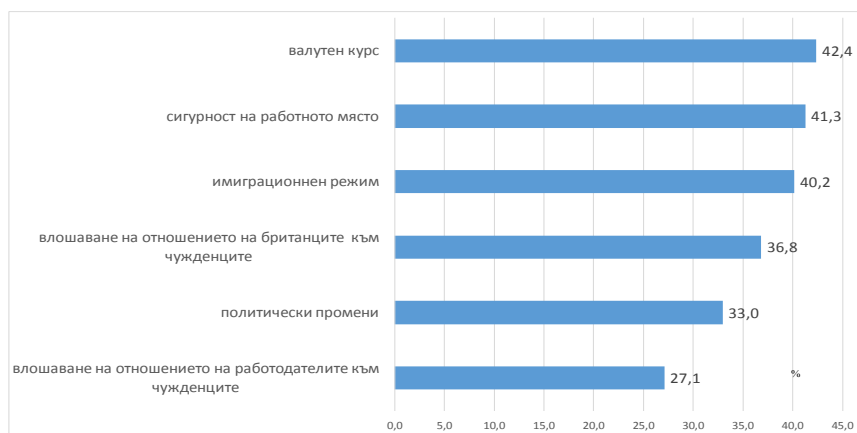
представлява да се разкрие дали българите, които са били по време на Референдума забелязват някакви промени в отношението към тях от страна на работодатели, колеги, клиенти и британците като цяло. Резултатите показват, че болшинството участници (около и над 70%) не забелязват промени при работодатели, клиенти и колеги. Около 55% не забелязват и промени при британците като цяло. Доколкото се забелязват някакви промени, те по-скоро са неподкрепящи, като особено изявена е тази тенденция спрямо британските граждани – ¼ от запитаните са отговорили, че забелязват негативни промени в отношението към тях (таблица 4).

Таблица 4: Мнение на респондентите относно отношението спрямо българите след Референдума

	Промени в отношението от страна на:			
	работодатели	колеги	британците като цяло	клиенти
Да, подкрепящи	3,1%	2,3%	5,4%	3,2%
Да, неутрални	4,9%	3,2%	9,0%	2,3%
Да, неподкрепящи	12,1%	11,1%	25,3%	9,5%
Не	71,4%	75,5%	54,8%	69,7%
Без отговор	8,5%	7,9%	5,4%	15,4%

Източник: авторско изследване (наблюдение март – април 2019)

Като цяло, въпреки че след Референдума не усещат в голяма степен промени в отношението към тях, очакванията на българите са за промени в социален, икономически и политически план. На фигура 4 са показани относителните дялове на далите положителен отговор, че очакват промени в съответните сфери. Най-голям дял (над 40%) от запитаните имат опасения за промени във валутния курс, сигурността на работните места и имиграционния режим. Около 1/3 посочват, че очакват да се влоши отношението на британците към чужденците, както и да настъпят политически промени. Най-малък е дялът на посочилите, че очакват влошаване на отношението на работодателите към чужденците – 27%.

Източник: авторско изследване (наблюдение март – април 2019)

Фигура 4: Относителен дял на респондентите, посочили очаквани последици след BREXIT

Интерес представлява да се разкрие сред кои социално-демографски групи в по-голяма степен има очаквания за промени. В таблица 5 са представени относителните дялове на посочилите определени последици в различни групи³. Къде са най-големите различия. На първо място прави впечатление, че дялът на посочилите сигурност на работата, политически промени, промени във валутния курс и имиграционния режим сред жените е по-нисък от този при мъжете. С увеличаване на възрастта на респондентите се забелязва, че те в по-малка степен очакват да има последици от BREXIT по отношение на сигурността на работните места, политическите промени и влошаване на отношението на работодателите. Над 50% от завършилите във Великобритания посочват, че очакват политически промени, промени във валутния курс и имиграционния режим, както и влошаване на отношението на британците към чужденците. По отношение на продължителността на престоя във Великобритания е налице следния факт – пребиваващите най-дълго в най-малка степен очакват промени в изследваните области. Това в известна степен може да се тълкува като индикатор, че те се чувстват добре интегрирани и не се опасяват от социални, политически и икономически последици. Очаквано, безработните лица в по-голяма степен очакват да има несигурност на работните места за мигранти, както и влошаване на отношението на работодателите.

³ Групите, за които има малко на брой изследвани лица не се коментирани.

Таблица 5: Разпределение на респондентите по основни характеристики и очаквани последици след BREXIT

Социално-демографски характеристики		Последни след BREXIT					
		Сигурност на работното място	Политически промени	Имиграционен режим	Валутен курс	Влошаване на отношението на работодатели към чужденците	Влошаване на отношението на британците към чужденците
ОБЩО		41,3%	33,0%	40,2%	42,4%	27,1%	36,8%
Пол	мъж	45,4%	40,2%	44,3%	48,5%	28,9%	40,2%
	жена	39,5%	29,5%	37,6%	39,9%	25,6%	34,5%
	предпочитам да не казвам	40,0%	60,0%	80,0%	40,0%	60,0%	80,0%
Възрастова група	до 24	42,5%	50,0%	57,5%	40,0%	45,0%	40,0%
	25-34	46,5%	33,7%	41,6%	47,5%	26,7%	41,6%
	35-44	37,5%	29,8%	32,7%	43,3%	26,9%	29,8%
	45-54	45,9%	29,4%	35,3%	41,2%	20,0%	36,5%
	55+	25,0%	25,0%	53,6%	28,6%	28,6%	46,4%
Образователно равнище	основно и по-ниско	33,3%	-				33,3%
	средно	43,4%	32,1%	45,3%	41,5%	26,4%	35,8%
	средно специално	54,0%	40,2%	39,1%	41,4%	32,2%	39,1%
	висше	30,5%	28,1%	35,9%	45,3%	25,0%	32,0%
	специализация след висше образование	42,7%	34,8%	46,1%	41,6%	27,0%	42,7%
Държава, в която е получено най-високото образование	България	40,9%	28,7%	38,5%	40,2%	26,6%	33,9%
	Великобритания	38,5%	53,8%	50,8%	53,8%	32,3%	50,8%
	Друга държава	70,0%	20,0%	20,0%	30,0%	10,0%	30,0%
Брой години във Великобритания	до 1 година	64,3%	28,6%	42,9%	42,9%	28,6%	57,1%
	2-5 години	43,3%	30,7%	45,3%	43,3%	28,7%	38,0%
	6-10 години	44,3%	34,1%	37,5%	47,7%	34,1%	43,2%
	над 10 години	33,0%	35,8%	34,9%	36,7%	19,3%	27,5%
Статус на пазара на труда	нает	45,0%	35,1%	41,0%	48,6%	27,5%	37,8%
	самонает	31,9%	30,6%	45,8%	37,5%	30,6%	45,8%
	безработен	70,4%	40,7%	44,4%	44,4%	37,0%	40,7%
	икономически неактивен	50,0%	75,0%	75,0%	37,5%	37,5%	50,0%

Източник: авторско изследване (наблюдение март – април 2019)

Оставане във или напускане на Великобритания след BREXIT

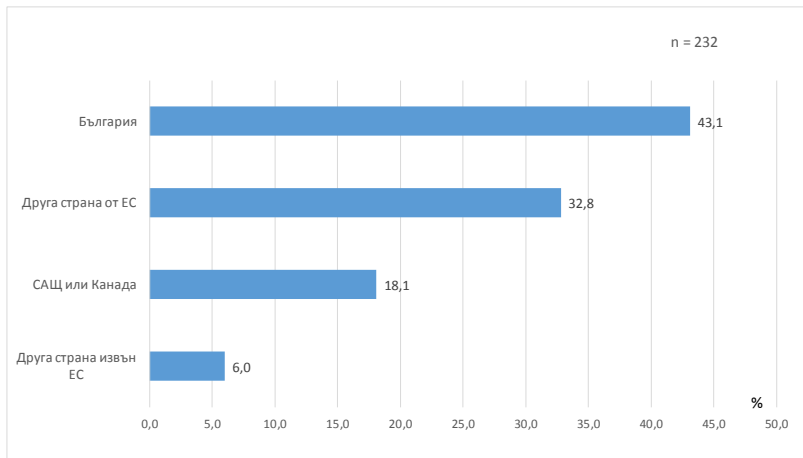
От изследователски интерес са и нагласите на анкетираните лица за промени по отношение на напускането на Великобритания след BREXIT, както и по отношение на смяна на работата и местоживеенето им. От всички анкетираните на въпроса „След напускане на Великобритания на ЕС, планирате ли да останете да живеете във Великобритания“ близо 2/3 отговарят с „да“ и „по-скоро да“, а само 12 души отговарят негативно. Около 14% към момента на изследването не са решили, а други 18% не са дали отговор (таблица 6). Това показва, че въпреки промените, които в една или друга степен очакват анкетираните, както и въпреки промените в отношението към тях след BREXIT, те не са склонни да напуснат Великобритания. Нещо повече, по-голямата част отговорилите, нямат намерение да сменят местоработата си и местоживеенето си, което показва, че българите са добре интегрирани и очакваните политически, социални и икономически промени няма да се отразят в голяма степен на настоящия им живот.

Таблица 6: Нагласи на респондентите за промени след BREXIT

	Планирате ли да останете във Великобритания след напускането ѝ на ЕС?		Планирате ли да смените настоящата си работа?		Планирате ли да смените местоживеенето си?	
	брой	%	брой	%	брой	%
Да, със сигурност	139	38,5	30	8,3	14	3,9
По-скоро да	94	26,0	32	8,9	23	6,4
Не съм решил/а	50	13,9	68	18,8	57	15,8
По-скоро не	8	2,2	63	17,5	95	26,3
Не, със сигурност	4	1,1	37	10,2	43	11,9
Без отговор	66	18,3	131	36,3	129	35,7
ОБЩО	361	100,0	361	100,0	361	100,0

Източник: авторско изследване (наблюдение март – април 2019)

От особен интерес е да се анализират отговорите на въпроса „Ако планирате да напуснете Великобритания, къде планирате да отидете“. На този въпрос 64% са отговорили, а останалите 36% не са дали отговор. От отговорилите най-много – 43% посочват завръщане в България. Близо 1/3 ако напуснат Великобритания планират преместване в друга държава от ЕС, а 18% – в САЩ или Канада. Само 6% са посочили други държави извън ЕС.

Източник: авторско изследване (наблюдение март – април 2019)

Фигура 5: Относителен дял на респондентите, посочили държава, в която биха се преместили след BREXIT

Кои са българите във Великобритания, които, ако я напуснат, ще се завърнат в България? На първо място, прави впечатление, че с увеличаване на възрастта и периода на пребиваване във Великобритания нараства и дялът на предпочитащите да се преместят в България. Почти $\frac{3}{4}$ от българите над 55 г. и половината от пребиваващите над 10 години са посочили България като държава, в която биха живели. Също така 58% от самонаетите и 63% от анкетираните със средно образование са посочили тази възможност. Очаквано, сред тези, които са получили образование в България дялът е по-висок в сравнение с получилите образование във Великобритания или трета държава. Налага се изводът, че по-младите и по-добре образованите, които пребивават до 5 години във Великобритания в по-малка степен са склонни да се преместят в България. Това на практика означава, че въпреки усилията да се привлекат обратно у нас с помощта на различни стимули млади професионалисти в началото на своята кариера, все още сред анкетираните българи във Великобритания тази мярка не е особено популярна.

Заклучение

В статията са анализирани последиците върху българите във Великобритания след BREXIT и нагласите им за смяна на местоживеенето и местоработата като цяло, и в частност – намеренията им за завръщане в България. Резултатите показват, че болшинството от респондентите не намират съществени промени в отношението към тях от страна на работодатели,

колеги, клиенти и местните граждани. Ако все пак такива различия съществуват, те са по-скоро неподкрепящи. Наблюдава се и вариация по пол по отношение на очакваните последици след BREXIT. Мъжете в по-голяма степен са разтревожени за сигурността на работните места, за политическите промени, валутния курс и имиграционния режим. Налага се изводът, че колкото по-дълго респондентите са живели във Великобритания, толкова по-малка е степента, в която очакват значителни промени след BREXIT. Две трети от участвалите в изследването възнамеряват да останат във Великобритания и след напускането на ЕС. По-възрастните, които са били дълго време извън България, са по-склонни да се завърнат в родината си.

По време на завършване на настоящата статия целият свят се бори с щетите от пандемията от COVID-19. Изключително неблагоприятните икономически и социални условия ще изместят ролята на BREXIT за плановете за обратно завръщане на българите от Великобритания в родината. Очертава се една изцяло нова конюнктура, свързана със загубата на работни места, както и с нововъзникващия недостиг в селскостопанския сектор на Великобритания. Фокусът на бъдещите изследвания трябва да е именно върху тези актуални за съвременния свят проблеми.

Използвана литература

- Маева, М. (2017а). Съвременната българска емиграция в Англия (глобализация и идентичност), електронно списание Онгъл, Issue No15, с. 27-42. (Maeva, M. 2017a, Savremennata balgarska emigratsia v Anglia (globalizatsia i identichnost), elektronno spisanie Ongal, Issue No15, s. 27-42).
- Association of Banks in Bulgaria (2019). The Economy and the Banking Sector in Bulgaria in 2018, Sofia. Available at: <https://abanksb.bg/downloads/annual-information/2018-Review-EN.pdf> (accessed 9 July 2020)
- Bezlov, T. and Stoynova, N. (2017). Transnational organised crime: Bulgaria and Norway in the context of the migrant crisis. Sofia: Center for the Study of Democracy.
- Bonev, M. (2018). Profile of the Bulgarian Emigrant in the International Labour Migration, China-US Business Review, Vol. 17, No 6, pp. 302-307.
- Home Office (2020). EU Settlement Scheme Statistics, May 2020. Experimental Statistics, 18 June 2020. Available at: <https://www.gov.uk/government/statistics/eu-settlement-scheme-statistics-may-2020> (accessed 9 June 2020)
- Maeva, M. (2017b). Emigrant`s Home and Preservation of Cultural Heritage (on Bulgarian Cases from the UK and Norway). In Cultural Heritage in Migration, Paradigma, Sofia, pp. 427-436.

- Markova, E. (2009). Bulgarian Immigration and Community Cohesion in London and Brighton. In Eade, J. and Valkanova, Y. (eds.) *Accession and Migration: Changing Policy, Society, and Culture in an Enlarged Europe*, Surrey: Ashgate.
- Markova, E. (2010). Effects of immigration on sending countries: lessons from Bulgaria, GreeSE Paper No 35, Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe, the London School of Economics and Political science.
- ONS (2017). Living abroad: dynamics of migration between the UK and the EU2, available at: <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/articles/livingabroad/dynamicsofmigrationbetweenbritainandtheeu2> (accessed 14 February 2020)
- ONS (2019). Population of the UK by country of birth and nationality: July 2018 to June 2019. Available at: <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/bulletins/ukpopulationbycountryofbirthandnationality/july2018tojune2019> (accessed 14 February 2020)
- Totaljobs (2016). The Impact of Brexit on Europeans Working in the UK. May 2016. Available at: <https://www.totaljobs.com/insidejob/wp-content/uploads/2016/05/Totaljobs-Brexit-report-final.pdf> (accessed 11 January 2019)
- UNHCR (2001). Asylum Applications in the Industrialised Countries – 1980 – 1989: Trends in asylum applications lodged in 37, mostly industrialised countries, November 2001, Population Data Unit, Population and Geographic Data Section, Geneva: UNHCR.

TO LEAVE OR STAY: PLANS OF BULGARIAN CITIZENS IN THE UK AFTER BREXIT

Senior Lecturer Eugenia Markova, PhD
Brighton Business School, University of Brighton, UK
e-mail: E.Markova2@brighton.ac.uk

Assoc. Prof. Ekaterina Tosheva, PhD
University of National and World Economy
e-mail: etosheva@unwe.bg

Abstract

Britain's exit from the European Union affects the plans of Bulgarian immigrants there. They are a significant number that has been growing steadily over the last 15 years and even contrary to expectations since the European referendum in June 2016. Based on an online survey of 361 Bulgarians living in the country, conducted in the period March-April 2019, this article reveals the attitudes and expectations of the respondents about changes in their lives as a result of BREXIT. Bulgarians of different ages, with different socio-demographic characteristics and different status on the labor market are covered. Special emphasis is placed on the plans of the Bulgarians to change their place of residence – return to Bulgaria or move to another country. The analysis reveals that factors such as age, education, length of stay in the UK and the degree of integration into the labor market influence the decision of our compatriots to leave or stay in the UK.

Key words: UK, BREXIT, Bulgarian immigrants, empirical research, labour market integration, returning migrants

JEL: J61, Q15